

Аліса Лізун

ПРОВІДНА ДУМКА ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНУ ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ

Лізун Аліса. Провідна думка трактування терміну «професійно-важливі якості». У статті наведено результати теоретичного аналізу визначення поняття «професійно-важливі якості». Описується взаємозв'язок професії та особистісних якостей.

В статті розглянуто теоретичні погляди дослідників в різних науково-публіцистичних джерелах, якими дається визначення поняття «професія» і «якості». Разом з тим ключову увагу приділено обґрунтуванню терміну «професійно-важливі якості» на основі його вживання в різних наукових працях, пов'язаних із вивченням означеної наукової проблематики.

Визначено, що різні науковці розглядають термін «професійно-важливі якості» з широкої точки зору і не мають єдиної думки щодо його точного тлумачення. Так, дослідники особистості у своїх наукових роботах трактують низку індивідуально-психологічних якостей особистості, на основі яких визначають набір професійно-важливих якостей.

***Ключові слова:** професійно-важливі якості, професія, професійно-особистісні якості, особистісно-ділові якості, професійно-необхідні, значущі, психологічні якості, компетентність.*

***Lizun, Alisa. The leading opinion in the interpretation of the term «professionally important qualities».** The article examines the theoretical basis of the concept «professionally important qualities». It describes the relationship between the profession and personal qualities.*

The author examines the theoretical views of researchers in various scientific and journalistic sources, which define the concepts of «profession» and «quality». However, key attention is paid to the reasoning of the term «professionally important qualities» based on its use in various scientific works related to the study of the specified scientific issues.

It was determined that various scientists consider the term «professionally important qualities» from a broad point of view and do not have a single opinion regarding its exact interpretation. Thus, personality researchers in their scientific works interpret a number of individual psychological qualities of the personality, on the basis of which they determine a set of professionally important qualities.

***Key words:** professionally important qualities, profession, professional and personality-related, personality- and business-related, professionally necessary, significant, leading, psychological qualities, competence.*

Вступ. Діючий на всій території України військовий стан зумовлює зростання актуальності проблеми формування та розвитку особистісних професійно-важливих якостей фахівців різних професій, особливо представників сектору безпеки та оборони країни. Саме тому аналізу сучасних наукових уявлень про професійно-важливі якості, на нашу думку, слід приділити особливу увагу.

Задля здійснення поглибленого дослідження професійно-важливих якостей варто розглянути наявні думки науковців, визначити провідні точки зору, що розкривають поняття та сутність предмету дослідження.

Мета дослідження. Здійснити теоретичний аналіз основних наукових підходів до визначення і розуміння змісту терміну «професійно-важливі якості».

Методи дослідження: дослідження проводилося методом теоретичного аналізу наукової та журналістської літератури.

Результати дослідження та їх обговорення.

Проведення аналізу сутності поняття «професійно-важливі якості» розпочнемо з висвітлення розуміння ключових моментів понять «професія», «якості» та обґрунтування основного терміну «професійно-важливі якості», що є ключовими позиціями розгляду цієї статті.

Насамперед визначемо *термін «професія»*. На думку В. Й. Бродовської та ін. (2007) значення слова «професія» проростає історично корінням до слова, що латинською мовою називається «*professio*». Гілки його походження тягнуться до слова «*profiteor*». З латинської перекладається як «охоче говорити, голосно заявляти, оголошувати своєю справою» (Бродовська та ін., 2007: 275). У дослідженні О. В. Мазяр та В. В. Кириченко (2014) зазначається, що у прямому розумінні слово «професія» означає «впевнено заявляти про себе», що згодом перетворилося на розуміння «показувати свій фах». У культурно-історичному розвитку суспільства рід занять людини та її уміння були основними маркерами соціальної ідентифікації. Зазирнувши у дотеперішні часи, можемо спостерігати, що у минулих століттях походження багатьох українських прізвищ було пов'язане саме з династією професійної зайнятості родини, традиціями їх трудової діяльності та походження від певного роду ремісників. Наприклад, прізвища: Коваленко, Швець, Гончар, Ткаченко (Мазяр & Кириченко, 2014: 22).

О. В. Мазяр та В. В. Кириченко (2014) визначають поняття «професія» як відокремлений («окреслений») у межах суспільного поділу праці комплекс робочих обов'язків та професійної освіти. Робота за кожною окремою спеціальністю, вимагає від суб'єкта праці належної спеціальної фахової кваліфікації та необхідних знань. При цьому, вона може стабільно виконуватися фізичною особою у продовж тривалого проміжку часу. Також, професія – це соціально необхідний вид людської діяльності, що виник у результаті суспільного розподілу праці (Мазяр & Кириченко, 2014: 21).

У психологічному словнику за редакцією В. І. Войтка (1982), професія визначається як спеціальність, офіційно визначене заняття, рід трудової діяльності. При цьому, зазначається, що поділ людей за професіями склався внаслідок ускладнення і диференціації праці. Відповідно, для того, щоб особа могла якісно виконувати службові обов'язки, їй необхідно мати додатково добру практичну підготовку за обраною професією. Невід'ємною частиною успішного виконання професійної діяльності є володіння особою професійно-необхідними знаннями, навичками у своєму фахі, а також умінням та здібностями (Войтко, 1982: 139).

За тлумаченням В. Й. Бродовської та ін. (2007), професія – є справа, вид майстерного (ремесляного) функціонування, яка вимагає конкретних професійних знань, практичного досвіду, умінь. Окрім того, професійність накопичується шляхом здобування спеціальної освіти, підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня у навчальних закладах з відповідним комплексом освітніх компонентів, що супроводжують розвиток професіоналізму у вузькій сфері. Разом з тим, професія забезпечує матеріальне становище (Бродовська та ін., 2007: 275).

Загалом, відповідно до вищерозглянутих думок науковців, «професія» визначається, в першу чергу, як виокремлений вид трудової діяльності, що вимагає від особи успішного виконання тої чи іншої професійної діяльності і передбачає наявність певних професійно-важливих якостей, умінь, навичок та знань.

Тлумачення поняття «якість», «якості»

Перш ніж перейти до розкриття поняття професійно-важливих якостей, також розглянемо розуміння слів «якості» або «якість», що є одним із компонентів предмету аналізу. Згідно з «Сучасним тлумачним словником української мови» Н. Д. Кусайкіної зі співавт. (2012), поняття «якість» або «якісний» тлумачиться як визначеність, що становить

специфіку, котра відрізняє від усіх інших, а також як ту чи іншу характерну ознаку, властивість кого-небудь або чого-небудь (Кусайкіна, 2012: 776).

Концептуальне обґрунтування терміну «професійно-важливі якості»

Далі проаналізуємо літературу, яка дозволила визначитись із сутністю самого поняття «професійно-важливі якості» з різних наукових точок зору.

У результаті здійсненого аналізу наукових джерел виявлено багатогранність підходів до розуміння «професійно-важливих якостей», що суттєво ускладнює методологічну визначеність самого поняття дослідження. Деякими авторами «професійно-важливим якостям» надається така синонімічна назва як «професійно значущі якості». Також в науково-психологічній літературі зустрічаються такі ідентичні терміну «професійно-важливі якості» визначення, як «професійно-особистісні», «особистісно-ділові», «професійно-необхідні» якості особистості фахівця.

У психологічному тлумачному словнику В. Б. Шапара (2004), професійно-важливими якостями називаються наявні у особи особистісні характеристики, які застосовуються нею в ході професійно-службової діяльності для досягнення високої ефективності та якості результатів роботи (Шапар, 2004: 376).

На думку В. В. Синявського (2007) професійно-важливі якості можна розглядати як групу компонентів індивідуально-психологічних властивостей професіонала, що домінують у ході досягнення успішних результатів праці. Вони характеризують рівень здобутих професійних знань при опануванні спеціальності та уміння особи спрямуватися на досягнення результатів в професійній діяльності (Синявський, 2007: 231).

І. А. Зязюн (2008) професійно-важливі якості називає «значущими» якостями, формування яких залежить від самої особи (у якої закріпилися певні риси характеру, супутні з дитинства; проявились сталі особистісні властивості, які одержували позитивне підкріплення; розвинулися в роботі аспекти емоційно-вольової сфери) (Зязюн, 2008).

В. Й. Бродовська та ін. (2007) тлумачать поняття професійно-важливі якості як характеристики особистості, сукупність яких сприяє перетворенню цих властивостей та здібностей на потужну рухливу силу для виконання конкретної діяльності. Ослаблення (зниження) певних якостей гальмує оптимальні процеси професійної діяльності та призводить до створення умов для неминучого погіршення якості в службовій діяльності (Бродовська та ін., 2007: 274).

Під професійно-важливими якостями О. О. Семак (2011) розуміє індивідуальні властивості суб'єкта діяльності, наявність яких буде визначати успішність, ефективність і надійність для багатьох видів професійної діяльності (Семак, 2011: 65-73).

І. І. Приходько (2007) називає професійно-важливими якостями особистісні характеристики людини, які впливають на продуктивність у професійній кар'єрі та успішне її опанування. (Приходько, 2007: 174-181).

З точки зору О. В. Мазяр та В. В. Кириченко (2012) під професійно-важливими якостями розуміються професійні здібності та якості особистості, що забезпечують ефективне виконання професійної діяльності (Мазяр & Кириченко, 2014: 106).

За О. М. Кокуном (2012) професійно-важливі якості – це професійні властивості, що розкривають аспекти особистості, які впливають на якість результатів діяльності. Ці характеристики є багатогранними і в кожному окремо взятому випадку залежать від конкретних обставин та вимог професії. Одночасно, автор підкреслює необхідність більш широкого розуміння професійно-важливих якостей. Науковець зазначає, що до професійно-важливих якостей часто відносять доволі розширене поле різних характеристик, у тому числі, уроджені таланти людини та знання, набуті в процесі кар'єрного опанування та самостійної підготовки. Серед них можна виділити особистісні риси, такі як мотивація, кар'єрна спрямованість, ціннісна орієнтація, характер, тощо. Також варто враховувати фізіологічні особливості вищої нервової діяльності, темперамент, психологічні процеси. (Кокун, 2012: 21-22).

О. І. Власова (2015), особливу увагу приділяє здібностям як професійно-важливим якостям особистості. На її думку, наявність високорозвинених здібностей (обдарованість, здатність здобувати нові знання, удосконалювати наявні здібності) розкривають структурні особливості особистісної організації кар'єрно успішних індивідів (Власова, 2005: 157).

Водночас, спираючись на аналіз комплексних досліджень, авторка розподіляє «професійно-важливі якості» людини на такі групи, як інтелектуальна, динамічна та особистісна.

- Серед динамічних характеристик найважливішими можуть виділятися: витривалість при великих професійних навантаженнях, що є проявом силових властивостей нервової системи; психічні процеси для яких характерна швидкість їх плинності, їх рухливість, та лабільність; емоційна врівноваженість і уникнення імпульсивних реакцій. В той же час, це має бути властивість обходити загрозу вегетативної нервової системи, що впливає на рівень емоційної чутливості, яка створює фізіологічний підмурок соціальної сміливості.

- До блоку особистісних якостей О. І. Власовою (2015) виділено низку характеристик: діяльність та лідерство; вміння ефективно, сумлінно та ввічливо спілкуватися; добросовісність і ввічливість; сміливість в соціальній комунікації та здатність стримувати негативні емоції (витримка протистояти перешкодам або стримування бурхливих реакцій на провокації), а також ділова спрямованість та підприємливість.

- Серед інтелектуальних аспектів, відзначених авторкою, можна виділити високий рівень інтелектуального потенціалу, заснованого переважно на здібностях, здатності систематизувати інформацію, а також виявленні аналітичного мислення з використанням творчих елементів (Власова, 2015).

Аналогічної думки дотримується О. В. Сем'ян (2014). Автор зазначає, що професійні якості людини залежать виключно від таких якостей психіки як: інтелект, саморегуляція, компетентність (Сем'ян, 2014: 78-83).

Висновки. Таким чином, згідно результатів проведеного нами аналізу науково-психологічної джерельної бази стосовно розгляду поняття «професійно-важливих якостей», можна констатувати, що різні автори розглядають досліджуваний феномен з доволі широкої рочки зору. Загалом, в наукових роботах авторами розглядається низка окремих психологічних якостей особистості, які утворюють комплекс професійно-важливих якостей.

Отже, узагальнивши результати проведеного аналізу наукової літератури, можна зазначити, що «професійно-важливі якості» – це система, яка несе в собі поєднання різних властивостей фахівця, які забезпечують вдале виконання професійних обов'язків. Багатомірність властивостей особистості розкриває ефективне вирішення завдань у сфері професійної діяльності. Ці якості сприяють розвитку у кар'єрі і підвищенню професійного рівня.

Перспективи подальших досліджень. У підсумку здійсненого аналізу слід звернути увагу, на позиції сучасності, де існує різноманіття визначень поняття «професійно-важливі якості», які дискутуються в різних контекстах, що стосується означеної наукової проблеми, однак не знаходять свого єдиного та зафіксованого енциклопедичного формулювання.

Разом з тим, питання професійно-важливих якостей не є вичерпним, й зумовлює необхідність здійснення його подальшого дослідження.

Література

1. Бродовська, В. Й., Грушевський, В. О., & Патрик, І. П. (2007). *Тлумачний російсько український словник психологічних термінів*. ВД «Професіонал».
2. Власова, О. І. (2015). *Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку*. Видавництво «Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка».
3. Войтко, В. І. (Ed.) (1982). *Психологічний словник*. Вища школа.
4. Зязюн, І. А. (ред.), Крамущенко, Л. В., & Кривонос, І. Ф. (2008). *Педагогічна майстерність*. СПД

Богданова А. М.

5. Кокун, О. М. (2012). *Психологія професійного становлення сучасного фахівця*. Вид-во ДП "Інформ.-аналіт. агенство".
6. Кусайкіна, Н. Д., & Дубічинський, В. В. (2012). *Сучасний тлумачний словник української мови*. Школа.
7. Мазяр, О. В., & Кириченко, В. В. (2014). *Психологія праці: модульний курс*. Вид-во ЖДУ ім.І. Франка.
8. Приходько, І. І. (2007). Оцінка рівня сформованості професійно важливих психологічних якостей у майбутніх офіцерів внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України. *Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія*, ХУПС, 1(27), 232-236.
9. Семак, О. (2011). Професійно важливі якості як основа успішності та надійності діяльності людини-оператора. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*, 16(2), 65-73.
10. Сем'ян, О. В. (2014). Емоційний інтелект у процесі трудової діяльності. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*, 5, 78-83.
11. Сиявський, В. В., Побірченко Н. А., & Сергєнкова, О. П. (2007). *Психологічний словник*. Науковий світ.
12. Шапар, В. Б. (2004). *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Прапор.

References

1. Brodovska, V. I., Grushevskiy, V. O., & Patryk, I. P. (2007). *Tlumachnyi rosiisko ukrainskyi slovnyk psykholoichnykh terminiv [Explanatory Russian-Ukrainian dictionary of psychological terms]*. VD «Profesional». [In Ukrainian]
2. Vlasova O. I. (2015). *Psykhologia sotsialnykh zdibnostei: struktura, dynamika, chynnyky rozvytku [Psychology of social abilities: structure, dynamics, development factors]*. Vydavnytstvo «Kyivskiy natsionalnyi universytet im. T. G. Shevchenka». [In Ukrainian]
3. Voitko V. I. (Ed.) (1982). *Psykhologichnyi slovnyk [Psychological dictionary]*. Vyscha shkola. [In Ukrainian]
4. Zyazyun, I. A. (Ed.), Kramuschenko, L. [Pedagogical skills]. V., & Kryvonos, I. F. (2008). *Pedagogichna maisternist [4]*. SPD Bogdanova A. M. [In Ukrainian]
5. Kokun, O. M. (2012). *Psykhologia profesiinogo stanovlennya suchasnogo fakhivtsya [Psychology of professional development of a modern specialist]*. Vyd-vo DP "Inform.-analit. agenstvo". [In Ukrainian]
6. Kusaikina, N. D., & Dubichynskiy, V. V. (2012). *Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language]*. Shkola. [In Ukrainian]
7. Mazyar, O. V., & Kyrychenko, V. V. (2014). *Psykhologia pratsi: modulnyi kurs [Work psychology: modular course]*. Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [In Ukrainian]
8. Prykhodko, I. I. (2007). Otsinka rivnya sformovanosti profesiino vazhlyvykh psykholoichnykh yakosteï u maibutnykh ofitseriv vnutrishnykh viisk Ministerstva vnutrishnykh sprav Ukrainy [Assessment of the level of development of professionally important psychological qualities in future officers of the guard forces of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Naukovi zapysky Kharkivskogo universytetu Povitryanykh Syl. Sotsialna filosofia, psykholoia*. KhUPS, 1(27), 232-236. [In Ukrainian]
9. Semak, O. (2011). Profesiino vazhlyvi yakosti yak osnova uspishnosti ta nadiinosti dialnosti lyudyny-operatora [Professionally important qualities as the basis of the success and reliability of the human operator]. *Zbirnyk naukovykh prats: filosofia, sotsiologia, psykholoia*, 16(2), 65-73. [In Ukrainian]
10. Semyan, O. V. (2014). Emotsiinyi intelekt u protsesi trudovoi dialnosti [Emotional intelligence at work]. *Naukovi pratsi Donetskogo natsionalnogo tekhnichnogo universytetu*, 5, 78-83. [In Ukrainian]
11. Synyavskiy, V. V., Pobirchenko N. A., & Sergiyeyenkova, O. P. (2007). *Psykhologichnyi slovnyk [Psychological dictionary]*. Naukovyi svit. [In Ukrainian]
12. Shapar, V. B. (2004). *Suchasnyi tlumachnyi psykholoichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]*. Prapor. [In Ukrainian]

Відомості про автора

Лізун Аліса, аспірантка Київського інституту сучасної психології та психотерапії, Київ, Україна

Lizun, Alisa, postgraduate of the Kyiv Institute of Modern Psychology and Psychotherapy, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6369-1345>

E-mail: svitorcid@gmail.com

Отримано 14 вересня 2023 р.
Рецензовано 29 вересня 2023 р.
Прийнято 2 жовтня 2023 р.